

НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СУДОВОЇ СИСТЕМИ – ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ

Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших законодавчих актів щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади відповідно до європейських стандартів» (далі – «Проект») скоріше за все є спробою його авторів відповісти на суспільний запит щодо реформування судової системи у напрямі євроінтеграції.

Безперечно, проект містить деякі позитивні ідеї, які узгоджуються з європейським вибором України, зокрема, щодо спрощення системи суддівського самоврядування у зв'язку з відмовою від конференцій і рад суддів, які утворюються за принципом спеціалізації; визначення суду, де суддя обійматиме штатну суддівську посаду, Радою суддів України за поданням кваліфікаційної комісії суддів тощо.

Разом з тим, розуміючи необхідність змін у системі судоустрою України та виявляючи готовність до їх впровадження, вважаємо, що будь-яка реформа має проводитися виважено, відповідно до поставлених завдань та маючи на меті досягнення певних позитивних результатів, а не задля самого процесу реформування.

Вимушені констатувати, що ті завдання, які, відповідно до пояснювальної записки до Проекту, сформульовані як завдання прийняття вказаного Закону, – за допомогою ідей, що відображені у положеннях цього Закону, реалізовані бути не можуть, а самі норми

Закону не відповідають євроінтеграційним прагненням України.

Перш за все, це стосується таких завдань, як спрощення судової системи, посилення її інституційної спроможності та покращення доступу до справедливого суду.

Ці задекларовані проектом завдання не можуть бути досягнуті шляхом ліквідації системи господарських судів, адже не можна говорити про спрощення судової системи та покращення доступу до правосуддя за умов, коли знищується спеціалізована система, яка у стислі строки забезпечувала захист прав та інтересів суб'єктів господарювання. Претензії суспільства до влади не можна ототожнювати з претензіями до роботи судів господарської юрисдикції, і шляхом ліквідації спеціалізованих господарських судів завдання по відновленню довіри до влади взагалі і до судової гілки влади зокрема вирішено бути не може.

В підпункті 2 пункту 15 розділу III «Прикінцевих та перехідних положень» пропонується у річний строк з дня набрання чинності Закону внести до Верховної Ради України законопроект щодо визнання такими, що втратили чинність Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України. Але це автоматично скасовує таку галузь як господарське право в усіх вищих навчальних юридичних закладах держави. По суті мова йде про знищення цілої

галузі права, над якою багато років працювали найкращі юридичні сили незалежної України.

Закріпивши на конституційному рівні спеціалізацію системи судів, а не суддів, Конституція України заклала ґрунтовні підвалини для виконання судами своїх завдань по захисту прав та охоронюваних законом інтересів, та в ширшому розумінні — доступу до правосуддя як механізму утвердження права.

Світова та європейська практика свідчить про існування системи спеціалізованих судів та тенденції до її розширення. Так, наприклад, у Німеччині існує система адміністративних судів, діють соціальні, фінансові, суди з трудових спорів тощо. Наукова доктрина вже давно та ґрунтовно відстоює позицію, що спеціалізація є відображенням різномайття суспільного життя, а судова спеціалізація — лише надає додаткові гарантії справедливого правосуддя.

Такі додаткові гарантії справедливого правосуддя і забезпечували спеціалізовані господарські суди, пропозиція щодо ліквідації яких знайшла відображення у даному проекті. Беззаперечно хибною є позиція авторів проекту щодо покращення доступу до правосуддя шляхом нехтування особливостей як суб'єктного складу, так і суті господарських правовідносин. Доступ саме господарюючих суб'єктів до правосуддя як гарантований механізм захисту їх прав здатен забезпечити лише такий суд, що має у своєму розпорядженні процес — як сукупність норм процесуального права, який враховує специфіку відповідних спорів, та суддів, які є фахівцями саме у вказаній галузі права та процесу.

Наприклад, не викликає сумніву, що лише як позитивний аспект та як покращення доступу до правосуддя можна розглядати стислі строки

розгляду справ господарськими судами. Натомість, наданий проект передбачає внесення змін до Господарського процесуального кодексу України в частині збільшення строків набрання рішень судом законної сили (ст.93 ГПК), щодо встановлення місячного терміну для вирішення питання про належний суд (ст.111–31 розділу XII-3). Збільшення з будь-яких причин, навіть незалежно від обґрунтованості підстав, строку, за який суб'єкт господарювання отримує вирішення його спору, аж ніяк не можна вважати покращення доступу до правосуддя. А в макроекономічному масштабі — затягування з вирішенням господарських спорів позначиться не лише на господарській діяльності господарюючих суб'єктів, а й на економічних показниках держави.

До затягування строків розгляду господарських спорів призведе і запропонована проектом новація, згідно з якою строк подання апеляційної скарги відраховується з дня вручення рішення (ухвали) суду особі, яка не була присутня під час їх оголошення у судовому засіданні, оскільки це створює безліч можливостей для зловживань з боку недобросовісних учасників господарських правовідносин. В той же час практика господарського судочинства свідчить про забезпечення відповідними нормами чинного Господарського процесуального кодексу України права добросовісного учасника господарських правовідносин на апеляційне оскарження.

Крім породження нових проблем правозастосування, як недолік даного проекту слід зазначити і те, що він не вирішує існуючих проблемних питань господарського судочинства, зокрема, щодо уніфікації строків апеляційного провадження по перегляду рішень (ухвал) господарських судів. Встановлений чинним Господарським

процесуальним кодексом України п'ятнадцятиденний строк апеляційного перегляду ухвал не враховує специфіку провадження у справах про банкрутство — коли такі ухвали мають статус судових рішень і вирішують ті ж питання, що і рішення суду у позовному провадженні. Тому для перегляду таких ухвал в апеляційному порядку має бути встановлений такий самий строк як і для судових рішень у позовних провадженнях.

Наведене вище переконливо свідчить, що, ставлячи за завдання покращення доступу до правосуддя, — по суті проект Закону погіршує доступ до правосуддя як гарантію захисту прав господарюючих суб'єктів.

Що стосується такої поставленої проектом Закону мети як спрощення системи судів, то запропоновані в ньому зміни не тільки не створюють підвалини для досягнення поставленої мети, але й відкидають назад вже досягнуті результати в цьому напрямку.

Так, відображена у проекті Закону реформа фактично сприятиме ускладненню вже існуючої системи судів, оскільки призведе до необхідності створення 27 окружних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ; необхідності створення 27 додаткових підрозділів у кожному з апеляційних судів в обласних центрах; юрисдикційної невизначеності категорій цивільних та кримінальних справ, які розглядатимуть місцеві загальні суди та окружні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ.

В запропонованому проекті простежується внутрішня неузгодженість, оскільки компетенція окружних судів на розгляд господарських спорів визначена тільки в змінах до Господарського процесуального кодексу України, втім це не вбачається зі змісту змін до інших нормативно-правових актів

(зокрема, Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а також самої назви запропонованого виду судів загальної юрисдикції — окружні суди з розгляду цивільних і кримінальних справ, — що призведе до дезорієнтації осіб, які звертаються за судовим захистом. І як наслідок, така система судів знову ж таки погіршить доступ до правосуддя.

В той же час побудова існуючої системи судів загальної юрисдикції, надає особі, що прагне судового захисту, можливість однозначного розуміння, до якого суду звернутися за захистом своїх прав, та відокремлює компетенцію кожного суду, що сприяє однозначному розумінню громадянами системи судів загальної юрисдикції в державі. Ті правозастосовчі суперечності щодо розмежування юрисдикцій судів, що існують у правовому полі сьогодення, мають вирішуватися більш чіткою нормативною регламентацією юрисдикцій судів, а не їх ліквідацією. Запропоновані проектом зміни до системи судів та їх юрисдикції не тільки не розв'язують проблеми розмежування юрисдикцій, а навпаки — створюють плідне підґрунтя для їх накопичення.

Враховуючи викладене, можна констатувати, що завдання щодо спрощення системи судів вказаним проектом не вирішується.

Неабияке значення — і чи не вирішальне в надзвичайно складних економічних умовах сьогодення — має питання фінансування. Зрозуміло, що будь-які реформи, в тому числі навіть зміна назв судів, потребує витрат. Чи має Державний бюджет України резерви для таких видатків і чи будуть вони схвалені суспільством — залишається риторичним питанням.

Пояснювальна записка до Проекту голослівно вказує навіть на зменшення видатків Державного бюджету

України, втім не пояснює, за рахунок чого може відбутися таке зменшення. Наївно вважати, що відмова від 9 окремих господарських судів (як про те зазначено в пояснювальній записці) призведе до економії коштів, адже на розгляд господарських справ будь-якими судами та за будь-яких умов потрібні як людські, так і матеріально-технічні ресурси. А створення 27 окружних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ (з невизначеною юрисдикцією!) та формування 27 додаткових підрозділів у кожному з апеляційних судів, як передбачено проектом, безперечно, призведе до збільшення таких витрат у порівнянні з існуючими.

В той же час вже на сьогодні левову частку надходжень до Державного бюджету України становлять надходження від судового збору, сплаченого за зверненнями до господарських судів.

Ставлячи за завдання забезпечення доступності правосуддя, що, у широкому розумінні, означає гарантовану можливість особи скористатися ефективним захистом — в аспекті строків розгляду спорів, професійної підготовки суддів тощо — проект, входячи у внутрішню суперечливість, передбачає зниження рівня доступності, адже знищує спеціалізовану судову систему, яка такий ефективних захист здійснювала. Створюючи розгалужену

систему судів з невизначеною юрисдикцією, запропоновані проектом зміни до чинного законодавства не тільки не спрощують судову систему, а навпаки — ускладнюють її, заперечуючи принцип доступності правосуддя. Тому можна з впевненістю констатувати, що проект не вирішує поставлених перед ним завдань.

Запит суспільства на боротьбу з корупцією у судах та реформування судової системи взагалі та системи господарських судів, зокрема, в жодному разі не є запитом суб'єктів господарювання на тривалий розгляд їх спорів у судах чи розгляд таких спорів суддями, які не спеціалізуються на розгляді відповідних справ.

Реформування не може і не повинно бути самоціллю та не може здійснюватися заради самого реформування.

Виходячи з викладеного, стержені новації проекту щодо ліквідації спеціалізованих господарських судів та відповідні норми, що розвивають дану ідею, повинні бути виключені з запропонованого проекту як такі, що ускладнюють систему судів України та погіршують доступ до справедливого суду, що авторами проекту було сформульовано як завдання, які поставлені та вирішуються відповідними змінами до чинного законодавства та які неможливо досягти пропонуваними змінами.

*Голова господарського суду
Харківської області В. О. Усатий
і суддя господарського суду
Харківської області Т. Д. Суярко.*